

Karoliina Autio & Hanna Lehtola

KOKEMUSTIEDON MERKITYS SOSIAALIALALLA

Kuvaileva kirjallisuuskatsaus kokemustiedon merkityksestä sosiaaalialalla

KOKEMUSTIEDON MERKITYS SOSIAALIALALLA

Kuvaileva kirjallisuuskatsaus kokemustiedon merkityksestä sosiaalialalla

Karoliina Autio & Hanna Lehtola
Opinnäytetyö
Kevät 2021
Sosiaalialan tutkinto-ohjelma
Oulun ammattikorkeakoulu

TIIVISTELMÄ

Oulun ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan tutkinto-ohjelma, Sosionomi

Tekijät: Karoliina Autio & Hanna Lehtola

Opinnäytetyön nimi: Kokemustiedon merkitys sosiaalialalla

Työn ohjaajat: Seija Kokko & Pirjo Ylikauma

Työn valmistumislukukausi ja -vuosi: Kevät 2021

Sivumäärä: 38

Tämä opinnäytetyö kuvailee kokemustiedon merkitystä sosiaalialalla. Tavoitteena on tuottaa tietoa kokemustiedosta ja sen merkityksestä sekä hyödynnettävyydestä ja korostaa sitä, kuinka arvokasta kokemustieto on sosiaalialan asiakastyön, kehittämisen ja sosiaalialan asiakkaiden yhteiskunnallisen osallisuuden tukemisen kannalta. Opinnäytetyön tilaajina on Vaikuttavaa kokemustoimintaa Pohjois-Pohjanmaalla-hanke ja Oulun ammattikorkeakoulu.

Opinnäytetyön tietoperusta koostuu kokemuksen, kokemustiedon ja kokemustoiminnan käsitteiden määrittelemisestä. Näiden lisäksi tietoperustassa on kuvattu sitä, miten kokemustieto voi tukea sosiaalialan ammattilaisia. Opinnäytetyö on toteutettu kuvailevan kirjallisuuskatsauksen menetelmällä. Aineisto koostuu viidestä suomenkielisestä tutkimuksesta, jotka on julkaistu vuosina 2014–2020. Aineiston analyysimenetelmänä on aineistolähtöinen sisällönanalyysi.

Tutkimustulosten mukaan kokemustiedon merkitystä sosiaalialalla voidaan tarkastella kolmesta eri näkökulmasta, joita ovat kokemustiedon merkitys sosiaalialan kehittämistyössä, vaikuttamistyössä sekä avun saamisessa ja antamisessa. Kokemustiedolla on merkittävä rooli sosiaalialan kehittämistyössä niin yksittäisten palvelujen kuin kokonaisten palvelujärjestelmien kannalta. Kokemustiedon avulla luodaan ja kehitetään myös sosiaalityössä käytettäviä menetelmiä ja käytäntöjä. Asiakasymmärryksen ja -osallisuuden vahvistaminen auttaa luomaan entistä vaikuttavampia, tasalautuisempia ja edullisempia palveluja, palvelukokonaisuuksia ja menetelmiä. Vaikuttamista kokemustiedon kautta tapahtuu yksilö- ja yhteiskuntatasolla. Kokemustoimijat puhuvat isompien asiakasryhmien puolesta ja pyrkivät tällä tavoin vaikuttamaan sosiaalipalvelujen laatuun, asiakaslähtöisyyteen, asiakkaan ymmärtämiseen ja asenteiden muuttumiseen sekä leimaantumisen ehkäisemiseen. Tutkimuksen tuloksissa näkyy, että kokemustiedon kautta saatava ja annettava tuki on keskeinen osa kokemustoimijuutta. Tämä tarkastelukulma on laaja ja kattaa tässä työssä sekä sosiaalialan ammattilaisten, erilaisten vertaisryhmien että kokemustoimijan näkökannan. Kokemustieto tukee sosiaalialan ammattilaisten osaamista sekä edistää kuntoutumisprosesseja ja lisää osallisuutta, jotka auttavat kokemustoimijoita integroitumaan yhteiskuntaan.

Mielenterveys- ja päihdetyössä kokemustiedolla ja -toiminnalla on pitkät historia, mutta mielestämme kokemustietoa voidaan hyödyntää monin tavoin varhaiskasvatuksesta ikäihmisten palveluihin saakka. Jatkossa voitaisiinkin tutkia, miten erilaista kokemustietoa käytetään ja miten voitaisiin luoda uusia, innovatiivisia keinoja kokemustiedon hyödyntämiseen ei-perinteisillä osa-alueilla.

Asiasanat: kokemustieto, kokemustoiminta, kokemustoimija, osallisuus

ABSTRACT

Oulu University of Applied Sciences
Degree programme in Social Services

Authors: Karoliina Autio & Hanna Lehtola

Title of thesis: The meaning and significance of experiential knowledge in the field of social services

Supervisors: Seija Kokko & Pirjo Ylikauma

Term and year when the thesis was submitted: Spring 2021 Number of pages: 38

The purpose of this narrative literature review thesis is to describe the meaning and significance of experiential knowledge in the field of social services in Finland. First, we define the concepts of experience, experiential knowledge, expert-by-experience and how experiential knowledge can benefit professionals in social services. After that, we explain the process of this project and exhibit the result and further research ideas. The aim of this thesis is to gather and produce information about experiential knowledge in social services for the subscribers Oulu University of Applied Sciences and Vaikuttavaa kokemustoimintaa Pohjois-Pohjanmaalla-project.

Used method was qualitative study. Gathered material consists of 5 publications in Finnish, all of them published between 2014-2020. Material was analysed with content analysis method. As a result, 3 different categories were made to describe the significance of experiential knowledge in social services. Those categories were service development, influence work and giving and receiving help.

Results shows that there are multiple kinds of experiential knowledge in the field of social services and they affect all the time consciously or subconsciously. Experiential knowledge seems to play an important role when improving the quality of social services and customer-oriented approach. It can also promote the process of social rehabilitation and reduce social stigma and exclusion. Experiential knowledge offers information, peer support as well as help and support professional social workers in their work.

Keywords: experiential knowledge, expert by experience, participation

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	6
2	KOKEMUSTIETO SOSIAALIALALLA.....	8
2.1	Kokemus	8
2.2	Kokemustieto.....	9
2.3	Kokemustoiminta.....	10
2.4	Kokemustieto sosiaalialan ammattilaisten tukena	11
3	TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN.....	13
3.1	Tarkoitus, tavoitteet ja tutkimustehtävä	13
3.2	Aineiston hankkiminen ja koehaku	14
3.3	Valittu aineisto	16
3.4	Aineiston analysointi.....	18
3.5	Kirjallisuuskatsauksen luotettavuus ja eettisyys	22
4	TUTKIMUKSEN TULOKSET	24
4.1	Kokemustiedon merkitys sosiaalialan kehittämistyössä	24
4.2	Kokemustieto ja vaikuttaminen.....	25
4.3	Tuen saaminen ja antaminen kokemustiedon avulla	26
5	JOHTOPÄÄTÖKSET	29
6	POHDINTA.....	32
	LÄHTEET.....	35

1 JOHDANTO

Tämän opinnäytetyön aiheena on kokemustiedon merkitys sosiaalialalla. Tutkimusmenetelmänä on käytetty kuvailevaa kirjallisuuskatsausta ja kuvailun kautta pyrimme lisäämään kokemustiedon hyödynnettävyyttä ja korostamaan sitä, kuinka arvokasta kokemustieto on sosiaalialan asiakastyössä, kehittämisessä ja sosiaalialan asiakkaiden yhteiskunnallisen osallisuuden tukemisessa. Yhteistyötahot Oulun ammattikorkeakoulu ja Vaikuttavaa kokemustoimintaa Pohjois-Pohjanmaalla-hanke voivat hyödyntää tämän kirjallisuuskatsauksen tuloksia opetuksessa ja koulutuksessa sekä työpaikoilla esimerkiksi tiedon lisäämisessä, työntekijöiden ammatillisuuden ja ammatillisen reflektion tukemisessa sekä asiakastilanteissa tapahtuvan toiminnan kehittämisessä.

Kokemustieto on tietoa, joka syntyy yksilöllisesti henkilökohtaisten kokemusten pohjalta. Kokemustiedon syntymistä voidaan tarkastella prosessina, joka alkaa siitä, kun yksilö työstää omia kokemuksiaan vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa. Suomessa on alettu hyödyntää kokemustiedosta syntyvää asiantuntijuutta 2000-luvulla ja tänä päivänä kokemusasiantuntijuutta rinnastetaan muuhun asiantuntijatietoon esimerkiksi palveluiden suunnittelussa ja kehittämisessä. Sosiaalipalveluissa kokemustoimijat tuovat asiakkaan äänen esiin osallisuuden kautta ja auttavat sen myötä vaikuttamaan asenteisiin, palveluihin ja jopa yhteiskunnallisiin asioihin. (Vahtivaara 2010, 21–22; SOS II -hanke 2015; Jones 2018, 171–172.)

Opinnäytetyömme aihe on ajankohtainen, sillä asiakaslähtöisyyttä ja osallisuutta korostetaan yhteiskunnassamme entistä enemmän. Tämän lisäksi tietoa tarvitaan, koska etenkin Pohjois-Pohjanmaan alueella kokemustoimijoilta saatua tietoa hyödynnetään vaikuttamistyössä harvoin ja kokemustoimijoiden osallisuus palveluiden kehittämiseen on vähäistä. Aiheeseen liittyvää tietoa on vähän ja se on hajanaista, resursseja ei käytetä niin paljon kuin voisi, verkostot ovat erillään toisistaan ja kokemustoimijoiden välittäminen on pulmallista. (Palovuori 2018.) Viime vuosina kokemustoiminnan ja osallisuuden merkitystä on nostettu esille myös hallituksen kärkihankkeissa. Tiede- ja kulttuuriministeri Annika Saarikko on aiemmin todennut, että Suomeen on suunniteltu sellaista lakiä, joka velvoittaisi kokemusasiantuntijoiden osallistumista mielenterveys- ja päihdepalvelujen kehittämiseen. (Jones 2018, 172.)

Suomen sosiaali- ja terveydenhuollon yksi keskeisistä tavoitteista on palveluiden käyttäjien ja asiakkaiden osallisuuden edistäminen. Tätä osallistumista ja vaikuttamista säädellään esimerkiksi sosiaalihuoltolaissa. ”Sosiaalihuoltolain tarkoituksena on vähentää eriarvoisuutta ja edistää osallisuutta, asiakaskeskeisyyttä ja asiakkaan oikeutta hyvään palveluun ja kohteluun sosiaalihuollossa” (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014 10. 1 §). Opinnäytetyö ja sen tavoitteet vastaavat toteutuessaan myös sosiaalihuoltolain tarkoitusta. Tämän lisäksi Suomen perustuslaissa (731/1999 14 §), kuntalaissa (519/2007 22 §), laissa sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000) sekä monissa muissa näitä täydentävissä laeissa käsitellään aihetta. Aihe on ajankohtainen myös kansainvälisesti, sillä muun muassa Euroopan unionin Eurooppa 2020-strategian yhtenä tavoitteena on kansalaisten osallistaminen. Suomi pyrkii toteuttamaan tätä tavoitetta lisäämällä muun muassa kokemustoimintaa. (Valtionvarainministeriö, viitattu 28.3.2019.)

Kokemustoimintaa ja kokemustiedon huomioimista on pyritty kehittämään useissa hankkeissa, esimerkiksi SOS II – Sosiaalisesti osalliseksi sosiaalityöllä aikuissosiaalityön-kehittämishankkeessa, Sosiaali- ja terveydenhuollon Kaste-ohjelmassa, Vaikuttavaa kokemustoimintaa Pohjois-Pohjanmaalla –hankkeessa sekä YhdessäMieliin-hankkeessa. Näissä kaikissa osallisuus ja asiakaslähtöisyys ovat keskeisiä periaatteita, joihin pyritään kokemustoimijoiden osaamista hyödyntämällä. (SOS II –hanke 2015; Kaste 2015; Vaikuttavaa kokemustoimintaa Pohjois-Pohjanmaalla 2018; Wahlbeck, Hietala, Kuosmanen, McDaid, Mikkonen, Parkkonen, Reini, Salovuori, & Tourunen 2018.)

Opinnäytetyön menetelmäksi valikoitui kuvaileva kirjallisuuskatsaus, sillä aiheesta löytyvä tieto on pirstaleista ja halusimme kerätä tiedon yhteen ja muodostaa kokonaiskuvan aiheesta (Vaikuttavaa kokemustoimintaa Pohjois-Pohjanmaalla, viitattu 4.5.2020). Kirjallisuuskatsauksen avulla on mahdollista hahmottaa tietyn aiheen tai asiakokonaisuuden kokonaiskuva. Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen tehtävänä on nimensä mukaisesti kuvata aikaisempaa tutkimusta, sen syvyyttä, laajuutta, määrää sekä kuvailla viimeaikaista aihealueeseen kohdistunutta tutkimusta. (Kangasniemi ym. 2013, 291–292; Suhonen, Axelin & Stolt, 2016, 7, 9.)

2 KOKEMUSTIETO SOSIAALIALALLA

Tässä luvussa käsittelemme kokemustietoa sekä kokemustoimintaa ja näiden merkitystä sosiaalialalla. Sosiaaliala on laaja käsite, johon sisältyy esimerkiksi monimuotoinen työskentely erilaisten asiakasryhmien kanssa. Tässä työssä tarkoitamme sosiaalialalla erikoisalaa, jonka koulutus, työ, kehittäminen ja tutkimus keskittyvät yksilöiden ja yhteisöiden hyvinvoinnin, yhdenvertaisuuden, osallisuuden ja turvallisuuden edistämiseen ja ylläpitämiseen. Sosiaalipalvelut järjestetään sosiaalihuoltolain mukaisesti ja sen tarkoituksena on vähentää eriarvoisuutta, turvata yhdenvertaisin perustein tarpeenmukaiset ja laadukkaat sosiaalipalvelut, edistää asiakaskeskeisyyttä ja asiakkaan oikeutta hyvään palveluun ja kohteluun sosiaalihuollossa sekä parantaa yhteistyötä sosiaalihuollon ja kunnan sekä muiden toimijoiden välillä. Näihin kaikkiin voidaan vaikuttaa kokemustiedon avulla ja esimerkiksi kokemustoiminta nähdäänkin yhtenä sosiaalisen kuntoutuksen muotona. (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014 10. 1 §; Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2015, viitattu 29.9.2020.)

2.1 Kokemus

Kokemuksia syntyy mielen sisäisissä ja sosiaalisesti vuorovaikutuksellisissa toiminnoissa. Käsitteenä kokemuksen määrittely on haastavaa, koska käsite on moniulotteinen ja ristiriitainen ja eri tutkimussuuntaukset määrittelevät sitä eri tavoilla. Kokemus voidaan nähdä yleisesti tunnistettuna ja jaettuna sekä subjektiivisena. (Huuskonen 2020, viitattu 16.4.2020.) Pulkkinen (2018, viitattu 16.4.2020) kuvaa kokemuksen muodostumista tajunnallisen toiminnan ja tämän toiminnan kohteen kautta. Kokemus sisältää subjektin ja hänen tajunnallisen toimintansa sekä objektin, johon toiminta kohdistuu. Tämän vuoksi kokemusta voidaan tarkastella merkityssuhteena, josta kokemuksen rakenteessa on kyse. Kokemus on siis suhde tajuavan ihmisen ja elämäntilanteen välillä.

Kokemusten arvostaminen ja yhteiskunnallinen keskustelu kokemuksiin liittyen on kasvanut. Erityisesti kokemustiedon merkitys on korostunut muun muassa sosiaali- ja terveystalalla, joka näkyy siinä, että kokemusten pohjalta toimivia asiantuntijoita on otettu mukaan ammattilaisten rinnalle tutkimaan, kehittämään ja arvioimaan sosiaali- ja terveystalveluja. (Huuskonen 2020, viitattu 16.4.2020.)

2.2 Kokemustieto

Kokemustieto-käsitteen juuret ulottuvat kansainvälisesti katsottuna useiden vuosikymmenten taakse. Jo 1970-luvulla kokemustietoa on määritelty tietona, joka perustuu yksilön henkilökohtaisiin kokemuksiin tietystä ilmiöstä. Kokemustiedon syntyminen nähdään prosessina, joka alkaa yksilön työstäessä omia kokemuksiaan. Kokemusten työstäminen lisää tietoa ja ymmärrystä, jolloin yksilö voi jakaa tätä käsiteltyä tietoa, neuvoja ja ohjeita myös muille. Useamman yksilön kokemustietoa yhdistämällä syntyy laajempi tietovaranto, joka yksilölliset kokemukset ylittäessään tuottaa kokemusasiantuntijuutta. Suomessa kokemustietoa on hyödynnetty enemmän vasta 2000-luvulla, etenkin mielenterveys- ja päihdepalveluissa. (Jones 2018, 171–172.)

Vahtivaaran (2010, 21–22) mukaan kokemustieto syntyy yksilöllisesti jokaisen ihmisen omien, henkilökohtaisten kokemusten kautta vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa. Kokemusten muodostumiseen vaikuttavat sekä tietoiset että tiedostamattomat asiat, kuten esimerkiksi elämäkokemukset ja käsitykset minä- ja maailmankuvasta. On tärkeää ymmärtää, että ihmiset kokevat samat tapahtumat eri tavalla, jonka vuoksi kokemusten kautta muodostunut tieto nähdään hyvin subjektiivisena asiana. Kokemustietoa jakava ihminen on itse oman elämänsä asiantuntija ja kokemusten kautta muodostuva asiantuntijuus tulisi arvottaa samalle tasolle muun asiantuntijatiedon kanssa. Yhteiskunnallisella tasolla kokemustiedon vaikuttavuus näkyy muun muassa tiedon lisääntymisenä sekä ihmisten asenteiden ja toimien muokkautumisen kautta. Kokemustiedon avulla pystytään vaikuttamaan myös moniin erilaisiin ongelmakohtiin, joita yhteiskunnassa on.

Kokemustietoa on kritisoitu siitä, että kyseessä on subjektiivinen, eri tilanteissa vaihtuva tulkinta. Tässä näkökulmassa kuitenkin unohdetaan se, että jokaista kokemusta voidaan pitää itsessään arvokkaana ja pätevänä. Toinen kokemustietoa koskeva kritiikki liittyy siihen, ettei yksilön kokemustietoa voida yleistää koskemaan kaikkia ihmisiä. Tästä huolimatta yksilön kokemustietoa on mahdollista muuttaa kollektiiviseksi tiedoksi, jos se jaetaan muiden kanssa ja peilataan käsityksiä ja tulkintoja kokemuksista. Tämän avulla voi kehittyä tietoa, jossa monet näkökulmat ja käsitykset samankaltaisista kokemuksista muuttuvat yhdeksi kokonaisuudeksi. (Beresford & Salo 2008.)

Sosiaalityön kokemustoimijat tuovat asiakkaan äänen esiin kokemustiedon kautta, auttavat vaikuttamaan asenteisiin, palveluihin ja yhteiskunnallisiin asioihin. Heidän toiminnallaan pyritään esimerkiksi edistämään heikommassa asemassa olevien osallisuutta ja kokemustoiminta toimii myös so-

siaalisena kuntoutuksena. Sosiaalityön alueella kokemustoimijat tuovat esille kokemuksiaan asiakkaana olemisesta, kuntoutumisprosessista sekä toimimisesta kokemustoimijana. (SOS II –hanke 2015.) Kokemusasiantuntijan tehtävä on tuoda kokemusperäistä tietoa ja ymmärrystä ammattiosaamisen rinnalle ja tarjota tärkeää tietoa oman asiakasryhmänsä tarpeista, joka puolestaan auttaa asiakasymmärryksen lisäämisessä. Ammatillaisen teoretieto ja kokemusasiantuntijoiden kokemustieto voivat parhaimmillaan täydentää toisiaan ja tästä syystä palvella asiakkaiden tarpeita entistä paremmin. (Hietala & Rissanen 2015, 19.)

2.3 Kokemustoiminta

Kokemusasiantuntijatoiminnan kehittyminen voidaan katsoa alkaneen kolmannen sektorin toimijoiden, kuten järjestöjen, yhdistysten ja hankkeiden pohjalta. Näitä ovat esimerkiksi aa-ryhmät, potilasyhdistykset ja asiakasjärjestöt. Nämä toimijat ovat jo pitkään järjestäneet vertaistukeen perustuvaa toimintaa. Julkisella sektorilla kokemustoiminnan kehittäminen on vasta alussa ja se tarvitsee vielä paljon tunnustusta ja tunnettavuutta toteutuakseen tarkoituksenmukaisesti. (Hietala & Rissanen 2015, 7.) Kokemustiedon hyödyntäminen ja asiakkaiden osallisuuden lisääminen palvelujärjestelmän suunnittelussa, arvioinnissa ja järjestämisessä mainitaan useissa kansallisissa strategioissa ja ohjelmissa ja kokemustoimintaa onkin hyödynnetty erityisesti mielenterveys- ja päihdepalveluissa. (Jones 2018, 172.)

Kokemusasiantuntija-käsitettä, työtehtäviä ja kokemusasiantuntijuutta kokonaisuudessaan on usein vaikea määritellä. Kokemusasiantuntijuus voi paikasta ja yhteydestä riippuen tarkoittaa eri asiaa, mikä aiheuttaa usein sekaannusta. Kokemusasiantuntija-käsitteestä on käytössä useita termejä ja kokemusasiantuntijuus määritellään usein roolien ja tehtävien kautta erilaisilla nimikkeillä, joita ovat esimerkiksi kokemustoimija, kokemusarvioija, vertaisohjaaja, kokemusammattilainen sekä kokemuskouluttaja. (Hietala & Rissanen 2015, 19–20.) Kokemusasiantuntija toiminnan ympärillä käydään keskustelua koulutuksesta, palkkioista ja käytettävistä nimikkeistä ja on esitetty, että kokemusasiantuntijaa ja kokemustoimintaa käytettäisiin kattokäsitteinä kokemusasiantuntija-toiminnalle (Ahola 2017, 286–307).

Kokemusasiantuntijuus pohjautuu kokemustietoon, sillä kokemustoimijuuden ydin on omakohtainen kokemus sairaudesta, sairastamisesta, hoidosta sekä kuntoutumisesta palveluiden käyttäjänä tai omaisena. Kokemustoimija on sisäistänyt ja hyväksynyt oman elämäntilanteensa ja tiedostaa,

mitkä tekijät ovat auttaneet ja vaikuttaneet toipumiseen. (Kostiainen, Ahonen, Verho, Rissanen & Rotko 2014, viitattu 16.4.2021.) Yksilön rooli vaihtelee paljonkin toimintaympäristöstä ja -yhteydestä riippuen. Yhteistä kaikille rooleille on kuitenkin kokemustoimijan halu olla mukana kehittämässä palveluita sekä auttaa muita oman kokemuksensa pohjalta. Kokemustoimijuus vaatii myös teoreettista tietoa, riittävän pitkälle edennyttä kuntoutumisprosessia sekä yhteistyötaitoja ja kykyä reflektoida omia kokemuksia. Tästä syystä kokemustoimijoiden tulee suorittaa kokemuskoulutus. Kokemustoiminnalla voi olla myös voimaannuttava ja omaa kuntoutumista tukeva vaikutus. Se voi muun muassa vahvistaa osallisuutta ja identiteettiä antamalla mahdollisuuden kehittää itseään ja vaikuttaa. (Hietala & Rissanen 2015, 14.)

Hietalan ja Rissanen (2015, 14, 16–17) mukaan kokemusasiantuntijatoiminta voidaan nähdä myös vertaistoimintana. Vertais- ja kokemusasiantuntijatoiminnan ero on ryhmässä, johon toiminta kohdentuu. Vertaistoimija toimii toisten kuntoutujien kanssa omassa viiteryhmässään, kun taas kokemusasiantuntija toimii oman viiteryhmänsä ulkopuolella ammattilaisten rinnalla. Kokemusasiantuntijat myös saavat palkkaa tai palkkiota tehtävistään.

2.4 Kokemustieto sosiaalialan ammattilaisten tukena

Sosiaalialan ammattilaisen näkökulmasta katsottuna oman työn uudelleenahmottaminen voi olla helpompaa kokemustoimijoiden avulla. Ammattilaisten on siis tärkeää tehdä yhteistyötä niin asiakkaiden kuin koulutettujen kokemustoimijoiden kanssa. Tämä vaatii työntekijältä rohkeutta vuoropuheluun oman ammatillisuuden ja kokemuksen ulkopuolelta tulevan tiedon ja kokemusten kanssa. Toiminen asiakaslähtöisesti ja osallistuminen palveluiden pitkäjänteiseen kehittämiseen on vaikuttavampaa kokemustoimijoilta saadun tiedon pohjalta. (Hietala & Rissanen 2015, 11–12.)

Erilaiset kokemukset ja ihmisten elämäntarinat hyödyttävät ammattilaisia myös siinä, että he saattavat oivaltaa oman työnsä merkityksen asiakkaille. Kokemustoimijoiden tieto kasvattaa huomattavasti ammattilaisten osaamista, sillä tietoa ja kokemusta yhdistelemällä mahdollistuu uudenlaisen tiedon ja näkökulmien saavuttaminen. Näiden avulla ammattilaiset voivat suunnitella entistä laadukkaampia, toimivampia ja todennäköisesti myös edullisempia palveluja ja antaa eväitä parantaa työn eettisyyttä ja mielekkyyttä, mutta myös mahdollisuuden uudenlaisen ammattiroolin kehittämiseen ja omaksumiseen. (Hietala & Rissanen 2015, 14.)

Parhaimmassa tapauksessa kokemustoimijat voivat tarjota ammattilaisille ruohonjuuritason tietoa sekä palautetta ammattilaisten tekemästä työstä. Kokemustoiminnasta saatavan tiedon hyödyntäminen myös haastaa arvioimaan ammattilaisten käyttämiä auttamismenetelmiä ja toimintatapoja. Tietoisuus erilaisista sairauksista, kuntoutumisesta ja kuntoutujien arkielämästä lisääntyy, joka puolestaan antaa ammattilaisille mahdollisuuden tiedostaa ja ymmärtää tarpeita ja odotuksia, jotka liittyvät asiakassuhteisiin, vuorovaikutukseen, palvelujen sisältöön sekä järjestelmään ja sen toimivuuteen. Parhaimmassa tapauksessa kokemusasiantuntijuus myös parantaa asiakaslähtöisyyttä ja osallisuutta. (Rissanen 2015, viitattu 16.4.2021.) Kokemustoiminnan merkitys on myös huomattu palvelujen laadun kehittämisessä ja arvioinnissa, sillä ammattilaisten ymmärryksen lisääntyminen parantaa asiakastyön laatua, lisää työtyytyväisyyttä ja palvelujen asiakaslähtöisyyttä. Kokemusasiantuntijuus ja kokemustieto näyttävät hyödyttävän palvelujärjestelmää sekä toiminnan kaikkia osapuolia. (Simpson & House 2003, viitattu 28.3.2019.)

3 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Tässä luvussa esittelemme opinnäytetyön tarkoituksen, tavoitteen ja tutkimuskysymyksen. Aluksi kuvaamme tutkimuksen toteuttamisen vaiheet, joita ovat menetelmän valinta, aineiston hankinta ja alustavien hakusanojen sekä koehakujen hyödyntäminen. Tämän lisäksi kerromme aineistohaun toteutuksesta, valinnasta ja sen analysoinnista. Kirjallisuuskatsauksen luotettavuutta ja eettisyyttä käsitellään luvun lopussa.

3.1 Tarkoitus, tavoitteet ja tutkimustehtävä

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on kuvata, mikä on kokemustiedon merkitys sosiaalialalla. Tutkimuksen tavoitteet käytännön toiminnalle on kuvailla ja muodostaa kokonaiskuva aiheesta sekä tuottaa tietoa, jota voidaan hyödyntää tilaajiemme Oulun ammattikorkeakoulun sekä Vaikuttavaa kokemustoimintaa Pohjois-Pohjanmaalla – hankkeen koulutus-, kehittämis- ja työelämäkäyttöön. Tämän lisäksi kokemustoimijat voivat hyötyä tutkimuksesta, sillä kokemustoiminnasta tehty koonti voi selkeyttää kokemustiedon roolia ja mahdollisuuksia palvelukentillä sekä lisätä sen tunnettavuutta ja tunnustettavuutta.

Koemme myös, että me itsekin tulevana sosiaalialan ammattilaisina hyödyimme tästä projektista. Oppimistavoitteemme pohjautuvat sosiaalialan kompetensseihin ja haluamme syventää ammatillista osaamistamme erityisesti asiakastyön, kriittisen ja osallistavan yhteiskuntaosaamisen sekä sosiaalialan eettisillä osaamisalueilla. Tavoitteenamme on tämän projektin myötä ymmärtää kokemustiedon merkitys sosiaalialan työssä ja sen kautta kehittää omaa toimintaamme sekä mahdollisesti myös palvelujärjestelmää ja työmenetelmiä asiakaslähtöisempään ja laadukkaampaan suuntaan. Kokemustieto tukee ammatillista reflektiota ja kokemustoimijuuden hyödyntäminen edistää sosiaalialan asiakkaiden osallisuutta ja osallistumisen mahdollisuuksia, jotka ovat keskiössä niin asiakastyössä kuin kriittisessä ja osallistavassa yhteiskuntaosaamisessakin. Kokemustieto ja sen hyödyntäminen lisäävät yhdenvertaisuutta ja tasa-arvon edistämistä, jotka ovat merkittävässä osassa sosiaalialan eettisessä osaamisessa. (Sosiaalialan AMK-verkosto 2016, viitattu 4.5.2020.)

Edellä mainittujen kompetenssien lisäksi haluamme syventyä myös tutkimus- ja kehitystyöskentelyyn. Tutkimuksellisen kehittämis- ja innovaatio-osaamisen kompetenssin mukaisesti sosiaalialan

ammattilainen osaa kehittää kumppanuuslähtöisesti asiakastyön menetelmiä ja työkäytäntöjä, osaa soveltaa tutkimus- ja kehittämismenetelmiä toimintakäytäntöjen kehittämiseksi ja hyvinvoinnin edistämiseksi sekä osaa toimia tutkimus- ja kehittämistyön eettisten periaatteiden ja ohjeiden mukaisesti. (Sosiaalialan AMK-verkosto 2016, viitattu 4.5.2020.) Tavoitteenamme on tämän tutkimusmenetelmän eli kuvailevan kirjallisuuskatsauksen avulla kasvattaa taitoamme suunnitella ja toteuttaa tutkimus sekä arvioida toimintaamme eettisesti muun muassa laadukkaalla dokumentoinnilla ja tutkimuksen luotettavuuden arvioinnilla koko opinnäytetyöprosessin ajan. Tämä mahdollistaa sen, että myös muiden alojen ammattilaiset voivat hyödyntää projektiamme esimerkiksi tiedon saantiin, jatkotutkimukseen tai työn kehittämiseen.

Tämän opinnäytetyön menetelmäksi valikoitui kuvaileva kirjallisuuskatsaus, sillä opinnäytetyömme aiheesta löytyvä tietoa on pirstaleista. Kokemustieto on käsitteenä ollut pinnalla viime vuosina, mutta tästä huolimatta tieteellistä tutkimusta aiheesta löytyy suhteellisen vähän, tai tieto on hajanaista. Tästä syystä halusimme kerätä tiedon yhteen ja muodostaa kokonaiskuvan aiheesta. Kirjallisuuskatsauksen avulla on mahdollista hahmottaa tietyn aiheen tai asiakokonaisuuden kokonaiskuva. Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen tehtävänä on nimensä mukaisesti kuvata aikaisempaa tutkimusta, sen syvyyttä, laajuutta, määrää sekä kuvailla viimeaikaista aihealueeseen kohdistunutta tutkimusta. (Kangasniemi ym. 2013, 291–292; Suhonen, Axelin & Stolt, 2016, 7, 9.)

Tutkimuskysymys on:

1. Mikä on kokemustiedon merkitys sosiaalialalla?

3.2 Aineiston hankkiminen ja koehaku

Tutkimuskysymyksen asettamisen jälkeen muodostetaan aiheeseen sopivat hakulausekkeet ja niiden avulla tehdään hakuja valittuihin tietokantoihin. Hakulausekkeitä muokataan koehakujen aikana sellaisiksi, että ne vastaavat mahdollisimman hyvin tutkimuskysymyksen. Tämän jälkeen valittavan aineiston karsinta tapahtuu otsikon perusteella ja karsinta jatkuu tiivistelmän ja lopuksi koko tekstin perusteella. Kirjallisuuskatsauksen aineisto muodostuu näistä jäljelle jääneistä aineistoista, jotka vastaavat tutkimuskysymyksen. (Kangasniemi, Utriainen, Ahonen, Pietilä, Jääskeläinen & Liikanen 2013, viitattu 21.4.2020.)

Opinnäytetyömme tutkimuskysymys on tarkentunut, muuttunut ja muovautunut prosessin aikana useita kertoja, sillä valitsemastamme aiheesta löytyvää tietoa on hyvin hajanaisesti. Hakulausekkeiden muodostamisessa pohdimme tietoperustan pohjalta tutkimuskysymykseen liittyviä suomen ja englanninkielisiä aiheita ja sanoja. Näitä alustavia hakusanoja täydennettiin ja muokattiin Oulun ammattikorkeakoulun informaation hakupajassa 12.5.2020. Tämän lisäksi hakupajassa ohjattiin tietokantojen käytössä ja valinnassa. Hakusanojen muodostamisessa käytettiin apuna myös Finto-sanakirjapalvelua suomenkielisten hakusanojen valinnassa sekä MOT-sanakirjapalvelua englanninkielisten hakusanojen valinnassa. Taulukossa 1 löytyvät koehakuihin käytettyjä hakusanoja.

TAULUKKO 1. Koehaussa käytettävät suomen- ja englanninkieliset sanat

Hakusanat suomeksi:
kokemustoimija, kokemustieto, kokemusasiantuntija kokemust*, kokemuskehitt*, vertais*, ammatillisuus, ammatillinen, asiantuntij*, kokemus, sosiaalihuolto, sosiaali*, aikuissosiaali*, osallistaminen, osallisuus, asiakaslähtöisyys, kehittäminen, mielenterveystyö, päihdetyö, sosiaaliala, sosiaalityö, lastensuojelu, hiljainen tieto
Hakusanat englanniksi:
expert by experience, service user involvement, participatory, participation, certified peer specialist, peer specialist, professional*, expertise, experiential knowledge

Aineistohakua varten valittiin koehakujen ja informaation suositusten perusteella neljä Oulun ammattikorkeakoulun käytössä olevaan tietokantaa. Näistä neljästä päädyttiin koehakujen perusteella käyttämään kahta, sillä näistä tietokannoista löytyi tutkimuskysymykseen vastaavaa aineistoa. Tärkeimmiksi tietokannoiksi osoittautuivat suomalaiset Finna- ja Julkari-tietokannat, jotka tuottivat eniten tutkimuskysymykseen vastaavia osumia. Englanninkielisistä aineistoa löytyi puolestaan Emerald-tietokannasta. Päädyimme kuitenkin käyttämään pelkästään suomenkielistä aineistoa, sillä koemme sen kuvaavan parhaiten kokemustietoa suomalaisessa sosiaalijärjestelmässä.

Sisäänottokriteereitä mukailien (Johansson, Axelin, Stolt & Ääri, 2007, 6) etsimme maksuttomista sähköisistä tietokannoista Finnasta ja Julkarista mahdollisimman uusia tieteellisiä julkaisuja, yle-

män korkeakoulututkinnon opinnäytetöitä ja yliopiston tai tutkimuslaitoksen julkaisuja, jotka vastaavat tutkimuskysymykseemme. Aineistojen julkaisuväliksi valittiin 2010–2020 mahdollisimman tuoreen aineiston saamiseksi ja tämän rajauksen pohjalta valitsimme tutkimukseen ainoastaan viimeaikaisia julkaisuja. Koehakujen perusteella aineistoa löytyi riittävästi kymmenen vuoden aikavälillä. Aineistojen oli oltava kokonaisuudessaan ja ilmaiseksi luettavissa. Alkuperäistutkimusten laatua arvioimme tutkimusten tekijöiden ja julkaisupaikan perusteella. Taulukossa 2 on jäsenneily edellä mainitut sisäänottokriteerit.

TAULUKKO 2. Aineiston sisäänottokriteerit

Sisäänottokriteerit
Aineisto vastaa tutkimuskysymykseen.
Aineisto on tieteellinen julkaisu, ylemmän korkeakoulututkinnon opinnäytetyö tai yliopiston tai tutkimuslaitoksen julkaisu.
Aineisto on julkaistu vuosina 2010–2020.
Aineisto on kokonaisuudessaan luettavissa.
Aineisto on saatavilla ilmaiseksi.
Aineisto on suomenkielinen.

Hakusanat valittiin tietoperustan pohjalta ja niitä tarkennettiin tutkimuksen edetessä. Hakusanojen ja -lausekkeiden muodostamisessa ja yhdistämisessä käytettiin Boolean operaattoria AND. OR- ja NOT-operaattoreita ei käytetty, koska AND-operaattorilla löytyi tarpeeksi sisäänottokriteereitä vastaavia hakutuloksia. AND-operaattoria käytetään silloin, kun haussa on tarkoituksena yhdistää kaksi eri aihepiiriä ja tarkentaa hakutuloksia. (Oulun yliopisto 2021, viitattu 13.4.2021.) Hakulausekkeena molemmissa tietokannoissa oli kokemustieto AND kokemus* AND sosiaali*.

3.3 Valittu aineisto

Hakujen perusteella tutkimukseen valittiin ne aineistot, jotka vastasivat tutkimuskysymykseen. Taulukossa 3 kuvataan sitä, kuinka monta aineistoa on ollut tarkasteltavissa kussakin tietokannassa karsintaprosessin eri vaiheissa. Koko tekstin perusteella tutkimukseen valittiin viisi tekstiä.

TAULUKKO 3. Aineistojen määrät valituissa tietokannoissa aineistohaun eri vaiheissa

Tietokanta	Kaikki hakutulokset	Otsikon perusteella valitut	Tiivistelmän perusteella valitut	Lopulliset valinnat
Finna/Leevi	147	17	10	2
Julkari	49	7	5	3

Taulukossa 4 on eritelty tutkimukseen valitut viisi suomenkielistä tekstiä. Kaksi julkaisua on Jyväskylän yliopistossa tehtyjä pro gradu-tutkielmia ja loput kolme Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen julkaisuja. Julkaisuväli on 2014–2020. Pro gradu-tutkielmat käsittelevät kokemustietoa ja kokemustoimintaa sosiaalipalveluissa ja Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen julkaisuissa tarkastellaan osallisuutta sekä kokemusasiantuntijatoiminnan kehittämistä.

TAULUKKO 4. Tutkimukseen valitut aineistot

Julkaisu	Tekijä(t)	Paikka ja vuosi	Aihe
Kokemusohjaus kokemustietoon pohjautuvana asiantuntijuutena	Anne Pulkkinen	Jyväskylän yliopisto, pro gradu, 2018	Kokemusohjauksen, vertaisuuden, kokemustiedon ja asiantuntijuuden tarkasteleminen sosiaalityön kontekstissa.
"Ja kun huomaa, että tietämättömyyden verho katoaa kuulijoiden silmistä, niin ehkä se on semmonen, että jes, taas onnistu." : kokemusasiantuntija toimijana sosiaali- ja terveysalalla	Päivi Huuskonen	Jyväskylän yliopisto, pro gradu, 2020	Kokemustoiminnan toimijuuden ulottuvuudet ja merkitys sosiaali- ja terveyspalveluissa.

Enemmän sosiaalista toimintakykyä, lisää osallisuutta! : Yhteiskiehitäten vaikuttavampaa sosiaalista kuntoutusta. SOSKU-hankkeen 2015-2018 loppuraportti	Helka Raivio (toim.)	Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy, Tampere, 2018	SOSKU-hankkeen loppuraportti. Sosiaalisen kuntoutuksen kehittämisen tulokset.
Kokemukset käyttöön - kokemusasiiantuntijatoiminnan kehittäminen	Elisa Kostiainen, Sanna Ahonen, Tanja Verho, Päivi Rissanen & Tuulia Rotko	Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy, Tampere, 2014	Kaste-ohjelmaan sisältyneen verkkokyselyn raportti. Kokemusasiiantuntijatoiminnan kehittäminen.
Kokemusasiiantuntijatoimintaa kehittämässä – kokemusasiiantuntijan näkökulma. Teoksessa Mielenterveys- ja päihdesuunnitelma 2009-2015 : Miten tästä eteenpäin	Päivi Rissanen	Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy Tampere, 2015	Kokemusasiiantuntijatoiminnan kehittäminen kokemusasiiantuntijan näkökulmasta tarkasteltuna.

3.4 Aineiston analysointi

Käytämme tässä opinnäytetyössä aineiston analyysimenetelmänä aineistolähtöistä sisällönanalyysiä. Sisällönanalyysillä tavoitellaan selkeän ja ytimekkään kuvauksen saamista tutkittavasta ilmiöstä eli tässä tapauksessa kokemustiedosta ja sen merkityksestä sosiaalialalla. Tutkimuksessa käytettävä aineisto on mahdollista saada tiiviiseen sanalliseen muotoon sisällönanalyysin avulla ja se auttaa hahmottamaan ja kokoamaan hajanaista tietoa yhteen. Tavoitteenamme oli siis jäsentää ja tehdä yhteenvetoja valitusta aineistosta sisällönanalyysin avulla. Aineistolähtöinen sisällönanalyysi

lyysi toteutettiin Tuomen ja Sarajärven teorian mukaisesti kolmivaiheisena prosessina. Ensimmäiseksi aineisto redusoitiin eli pelkistettiin, sitten klusteroitiin eli ryhmiteltiin ja viimeiseksi abstrahoiitiin eli luotiin teoreettisia käsitteitä. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 108–111.)

Redusoinnissa eli pelkistämässä aineisto käytiin kokonaisuudessaan läpi ja sieltä etsittiin kohdat, jotka vastasivat tutkimuskysymykseen. Loimme redusointia varten uuden Word-tiedoston, johon liitimme kaikki aineistoista löytyneet kohdat, jotka vastasivat tutkimuskysymykseen. Tiivistimme ja pilkoimme aineistoista löytynyttä tietoa ja kirjasimme pelkistetyt ilmaukset ylös. Alla olevassa taulukossa 5 on esimerkkejä tiedon pelkistämisestä.

TAULUKKO 5. Esimerkkejä alkuperäisten ilmaisujen pelkistämisestä

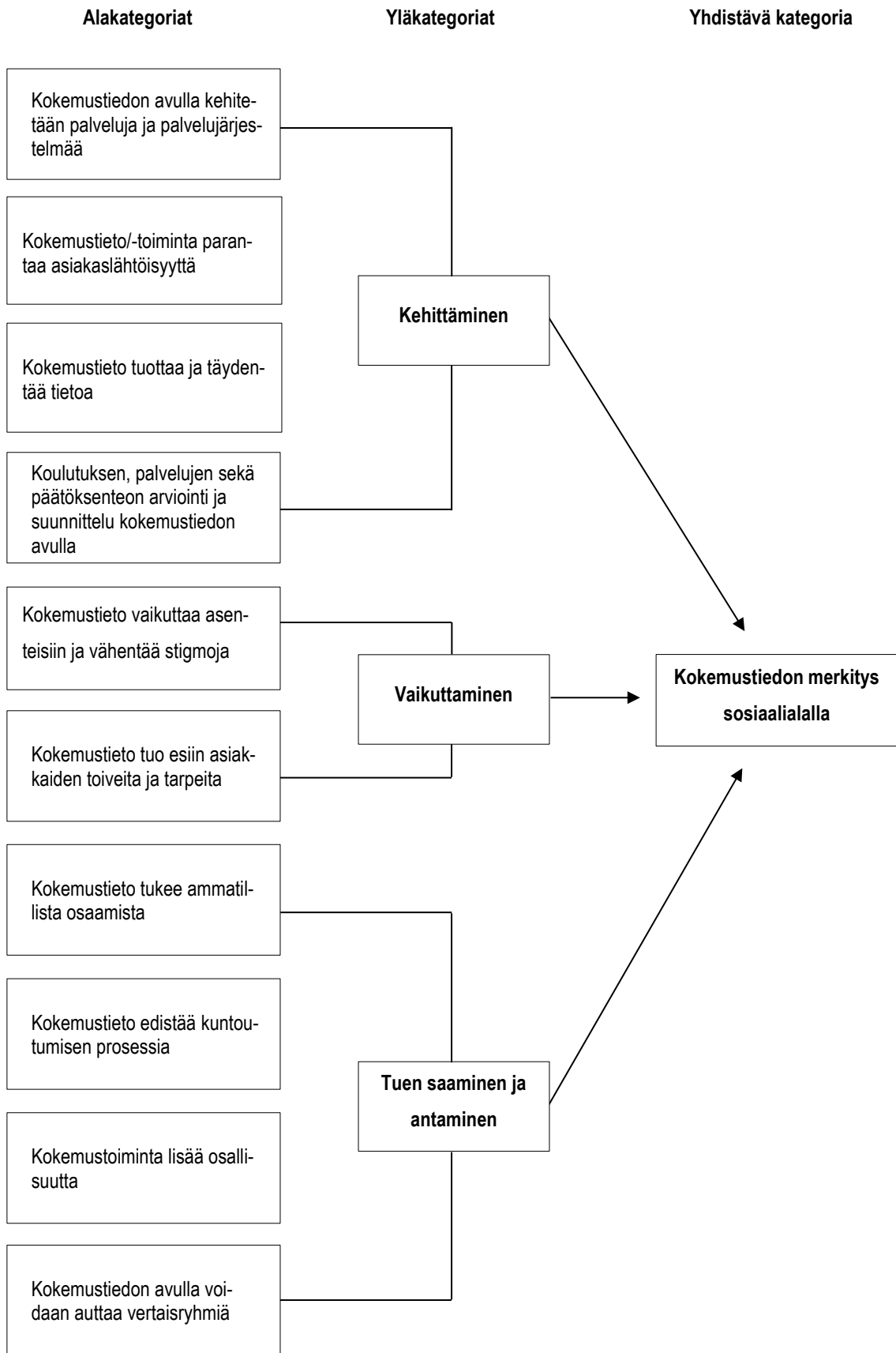
Alkuperäinen ilmaus	Pelkistetty ilmaus
”Kokemusasiantuntijatieto on myös hyödyksi pitkäjänteisessä palveluiden kehittämisessä, järjestelmän pirstaleisuuden ja avunsaatavuuden haasteiden korjaamisessa sekä asiakaslähtöisyyden vahvistamisessa.” (Pulkkinen 2018, viitattu 16.4.2021.)	Kokemustieto hyödyttää kehittämissä ja palvelujen laadun parantamisessa.
”Isommassa kuvassa kyse on yhteiskehittämisestä, jota voidaan toteuttaa moniammatillisessa yhteistyössä asiakkaiden hyväksi sekä palvelujärjestelmän kehittämiseksi.” (Pulkkinen 2018, viitattu 16.4.2021.)	Kokemustoimijat osallistuvat (kehittämis)työhön yhdessä ammattilaisten kanssa.
”Perinteisesti asiakkaiden kokemustietoa on hyödynnetty palvelujen kehittämisessä käyttämällä toiminnallisia ja osallistavia menetelmiä, kuten toimintatutkimusta, osallistavaa tutkimusta tai yhteistoiminnallista tutkimusta.” (Raivio 2018, viitattu 16.4.2021.)	Kokemustietoa hyödynnetään palvelujen kehittämisessä.

Klusteroinnin eli ryhmittelyn vaiheessa pelkistetyistä ilmaisuista etsittiin keskenään samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia kuvaavia käsitteitä. Käsitteet, jotka tarkoittivat samaa asiaa, ryhmiteltiin ja kerättiin alakategorioiksi ja nimettiin niin, että ne kuvaavat sisältöä. Alakategorioita muodostui pelkistetyistä ilmaisuista yhteensä 10 kappaletta. Taulukossa 6 on esitetty esimerkkejä klusteroinnista.

TAULUKKO 6. Esimerkkejä klusteroinnista

Pelkistetty ilmaus	Alakategoria
Kokemustoimijat osallistuvat (kehittämistyöhön yhdessä ammattilaisten kanssa.	Kokemustiedon avulla kehitetään palveluja.
Kokemustieto hyödyttää kehittämistyössä ja palvelujen laadun parantamisessa.	
Kokemustieto tarjoaa ammattilaisille uusia näkökulmia.	Kokemustieto tukee ammatillista osaamista.
Kokemustieto täydentää virallista teoriatietoa.	

Viimeisessä vaiheessa eli aineiston abstrahoinnissa alakategorioiden avulla luotiin yläkategorioita. Abstrahointia jatkettiin niin kauan kuin se oli aineiston sisällön näkökulmasta viisasta. Myös yläkategoriat nimettiin sisältöä kuvaaviksi. Yläkategorioita muodostui yhteensä 3 kappaletta. Aineiston analyysin kautta saimme vastauksia tutkimuskysymykseemme eli siihen, mikä on kokemustiedon merkitys sosiaalialalla. Sen perusteella kokemustiedon merkitystä voidaan tarkastella kehittämisen, vaikuttamisen sekä tuen saamisen ja antamisen kautta. (Kuvio 1)

KUVIO 1. Aineiston abstrahointi: kuvaus kokemustiedon merkityksestä sosiaalialalla

3.5 Kirjallisuuskatsauksen luotettavuus ja eettisyys

Kirjallisuuskatsauksen tarkoituksena on tuottaa perusteellinen ja luotettava kokonaiskuva ilmiöstä, jota kirjallisuuskatsauksessa tutkitaan. Aineisto valitaan alkuperäistutkimuksen luotettavuutta arvioiden, analyysimenetelmä on pystyttävä perustelemaan ja aineisto käsitellään katsauksen tarkoituksen mukaisesti. Erityisesti aineiston käsittelyvaihe on vaihe, jolla vaikutetaan kirjallisuuskatsauksen luotettavuuteen, mutta myös tutkimukseen valitun aineiston huolellisella esittelyllä lisätään kirjallisuuskatsauksen luotettavuutta. Aineiston käsittely tulee raportoida läpinäkyvästi niin, että lukijan on mahdollista seurata sen etenemistä jälkeenpäin. On tärkeää esittää kirjallisuuskatsauksen tulokset niin, että ne ovat johdonmukaisia ja visuaalisesti havainnollistettu. Tutkimuksen luotettavuutta lisää se, että tutkimus toteutetaan yhdessä toisen tutkijan tai isomman ryhmän kanssa. (Kangasniemi & Pölkki 2016, 80, 83, 91.)

Olemme aloittaneet tutustumisen opinnäytetyömme aiheeseen jo kaksi vuotta sitten ja olemme siitä lähtien käyneet keskustelua toistemme sekä aikaisemman yhteistyökumppanimme Vaikuttavaa kokemustoimintaa Pohjois-Pohjanmaalla-hankkeen työntekijöiden kanssa. Projektin edetessä saimme ohjausta opinnäytetyömme sisältöön opettajilta, jonka koemme lisäävän tämän tutkimuksen luotettavuutta entisestään. Näiden lisäksi hyödynsimme tutkimuksen aikana triangulaatiota eli yhdistelimme erilaisia tiedonlähteitä, teorioita ja tutkijoiden näkökulmia, jonka nähdään vahvistavan laadullisen tutkimuksen uskottavuutta (Tuomi & Sarajärvi 2009, 143).

Kirjasimme tähän raporttiin koko tutkimusprosessin vaiheet niin tarkasti ja selkeästi, että tutkimuksen voi halutessaan toistaa. Raportoinnissa hyödynsimme myös koko tutkimuksen ajalta tekemiämme muistiinpanoja. Kävimme aineiston läpi yhdessä, jolloin pystymme keskustelemaan tutkitavasta ilmiöstä ja arvioimaan aineiston sopivuutta tutkimuskysymyksen kannalta. Koemme, että myös tarkoin asetettu tutkimuskysymys lisää tämän kirjallisuuskatsauksen luotettavuutta. Tutkimme työssä pelkästään elektronisia aineistoja ja riskinä on, etteivät kyseiset aineistot ole tulevaisuudessa enää saatavilla. Aineisto on muuten laadukasta ja tarkkaan valittu. Määritimme ennen aineiston valitsemista tarkat sisäänottokriteerit, jotta pystyimme poimimaan käytetyistä tietokannoista ne aineistot, jotka vastasivat koko sisältönsä puolesta tutkimuskysymykseen. Saimme apua hakuprosessiin Oulun ammattikorkeakoulun informaattikolta, joka vähensi riskiä tehdä virheitä hakusanojen ja -lausekkeiden kanssa.

Eettisyys yhdistyy tutkimuksen luotettavuuskriteereihin ja liittyy vahvasti myös tutkimuksen laatuun. Eettisyyteen on kiinnitettävä huomiota jo tutkimussuunnitelmaa laadittaessa. Valitun tutkimusaiheen ja -asetelman tulee olla sopivia ja lopullinen raportointi on tehtävä oikeaoppisesti. Tutkimuksen eettisyys perustuu siihen, että tutkijat noudattavat hyvää tieteellistä käytäntöä eli toimivat rehellisesti, huolellisesti ja avoimesti koko tutkimusprosessin ajan, käyttävät eettisesti kestäviä menetelmiä ja huomioivat muiden tutkijoiden tekemän työn asianmukaisesti. Tutkimus suunnitellaan, toteutetaan ja raportoidaan perinpohjaisesti niin, että se täyttää tieteelliselle tiedolle asetetut vaatimukset. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 127, 129, 132–133.)

Tämän tutkimuksen aiheesta ja tuloksista on hyötyä monelle eri sosiaalialan toimijalle. Tarkastelimme tutkimustuloksia niin yksilön, ryhmien kuin yhteiskunnankin kannalta, jolloin eri näkökulmat on otettu huomioon ja työ on eettisesti laadukkaampi. Olemme raportoineet tutkimuksen eri vaiheet ja tulokset Oulun ammattikorkeakoulun ohjeiden ja opettajien ohjauksen mukaisesti. Me tutkijoina olemme noudattaneet edellisessä kappaleessa mainittua hyvää tieteellistä käytäntöä ja kiinnittäneet jo tutkimussuunnitelmaa tehdessä huomiota siihen, etteivät meidän omat ennakkokäsityksemme ja -asenteemme ole ohjanneet opinnäytetyön tekoa. Työn aihe heijastaa omia arvojamme ja koemme, että kokemustiedon merkitys ja sen tunnettavuuden lisääminen on perusteltu aihe opinnäytetyölle myös sosiaalialan eettisten arvojen kannalta katsottuna. Kaikki aineisto ja lähde- materiaali, jota käytimme, on merkitty asianmukaisesti lähdeviitteisiin ja lähdeluetteloon Oulun ammattikorkeakoulun sääntöjen mukaisesti ja tekijänoikeuslakia kunnioittaen.

4 TUTKIMUKSEN TULOKSET

Opinnäytetyön tarkoituksena on kuvailla kokemustiedon merkitystä sosiaalialalla. Tämän tutkimuksen kirjallisuusanalyysiin valittujen aineistojen perusteella kokemustiedon merkitystä voidaan tarkastella kolmesta eri näkökulmasta. Näitä näkökulmia ovat kokemustiedon merkitys kehittämiseen ja vaikuttamiseen tähtäävissä toiminnoissa sekä tuen saamisessa ja antamisessa. Seuraavaksi käsittelemme tarkemmin, mitä yllä mainitut osa-alueet pitävät sisällään.

4.1 Kokemustiedon merkitys sosiaalialan kehittämistyössä

Kokemustiedolla on keskeinen merkitys sosiaalialan kehittämistyössä, sillä sen avulla palveluita voidaan muokata asiakaslähtöisemmiksi. Näitä tehtäviä on eritelty taulukossa 7. Kehittäminen voi tähdätä yksittäisiin palveluihin tai kokonaiseen palvelujärjestelmiin. Tämän lisäksi kokemustiedon avulla voidaan luoda vaikuttavampia toimintatapoja ja menetelmiä.

TAULUKKO 7. Kokemustiedon merkitys sosiaalialan kehittämistyössä

Kehittäminen
Kokemustiedon avulla kehitetään palveluja ja palvelujärjestelmää.
Kokemustieto/-toiminta parantaa asiakaslähtöisyyttä.
Kokemustieto tuottaa ja täydentää tietoa.
Koulutuksen, palvelujen sekä päätöksenteon arviointi ja suunnittelu kokemustiedon avulla.

Kaikissa kirjallisuuskatsauksen artikkeleissa esiin nousi kokemustiedon merkitys sosiaalipalveluiden ja palvelujärjestelmien kehittämiseen. Kokemustietoa voidaan hyödyntää erityisen hyvin asiakaslähtöisempien, edullisempien ja vaikuttavampien palvelujen kehittämisessä sekä uusien menetelmien ja käytäntöjen luomisessa. (Kostiainen ym. 2014; Rissanen 2015; Pulkkinen 2018; Raivio 2018; Huuskonen 2020, viitattu 16.4.2021.)

Ammatillista tietoa ja kokemustietoa yhdistämällä voidaan tuoda asiakkaiden näkökulmia mukaan kehittämistyöhön. Esimerkiksi Raivio (2018, viitattu 16.4.2021) ja Huuskonen (2020, viitattu

16.4.2021) esittävät julkaisuissaan yhteiskehittämisen mallia osaksi sosiaali- ja terveystalouden kehittämistyötä. Tässä mallissa niin ammattilaisten kuin palveluiden käyttäjien kokemustiedolla on keskeinen merkitys. Kokemustiedon ja kokemustoiminnan avulla palveluiden käyttäjien osallisuutta kehittämistoimintaan voidaan lisätä ja näin ollen asiakasymmärrys ja asiakaslähtöisyys vahvistuvat. (Kostiainen ym. 2014; Rissanen 2015; Pulkkinen 2018; Raivio 2018; Huuskonen 2020, viitattu 16.4.2021.)

Tämän lisäksi kokemustiedon yksi merkitys on täydentää jo olemassa olevaa virallista ja teoreettista tietoa sekä luoda uutta informaatiota ja ymmärrystä sosiaalialan työhön. Keskeinen tavoite olisikin saada kokemustieto ja teoreettinen tieto toimimaan rinnakkain, toisiaan täydentäen. Kokemustieto voi olla myös niin sanottua hiljaista tietoa. Kokemustiedon välityksellä voidaan saada ajankohtaista tietoa eri asiakasryhmien yksilöllisistä ja yhteisöllisistä palvelutarpeista sekä ruohonjuuritason tietoa eri asiakasryhmien tilanteesta. (Kostiainen 2014; Huuskonen 2020, viitattu 16.4.2021.) Rissanen (2015, viitattu 16.4.2021) mukaan kokemustietoa ei ole ainoastaan asiakkailta, vaan myös ammattilaisen omakohtaista tai työn kautta saatua kokemustietoa voidaan hyödyntää toimivampien palveluiden ja työmenetelmien kehittämisessä.

Kokemustieto on myös merkityksellistä koulutuksen, palveluiden sekä päätöksenteon suunnittelussa, toiminnassa, arvioinnissa ja kehittämisessä. Kokemustieto ja kokemustoiminta voivat tuoda ilmi palvelujen ja koulutuksen kehityskohtia ja vahvuuksia. Tätä tietoa johdonmukaisesti kokoamalla voidaan vaikuttaa palvelujärjestelmän sekä sosiaalialan kehitykseen. (Raivio 2018; Huuskonen 2020, viitattu 16.4.2021.)

4.2 Kokemustieto ja vaikuttaminen

Pulkkinen (2018, viitattu 16.4.2021) mukaan yksi kokemustoimijan tehtävistä voi olla vaikuttaminen joko yhteiskunnallisesti tai koulutuksen kautta. Vaikuttaminen voidaan nähdä myös yhtenä kokemustoiminnan tavoitteista. Taulukossa 8 on kuvattu kokemustiedon merkitystä vaikuttamisen näkökulmasta.

TAULUKKO 8. Kuvaus kokemustiedon merkityksestä vaikuttamisessa

Vaikuttaminen
Kokemustieto vaikuttaa asenteisiin ja vähentää stigmoja.
Kokemustieto tuo esiin asiakkaiden toiveita ja tarpeita.

Myös Huuskosen (2020, viitattu 16.4.2021) mukaan kokemustoiminta toteutuu asiantuntijatehtävissä koulutuksessa sekä sosiaalialan eri organisaatioiden kehittäjäryhmissä ja asiakasraadeissa. Kokemustietoa hyödynnetään myös ammattilaisten koulutuksissa. Yhteiskunnalliselta tasolta tarkasteltuna kokemustiedon ja kokemustoiminnan tavoitteena on korjata palvelujen epäkohtia, ehkäistä ja vähentää stigmoja sekä kohentaa osallistumismahdollisuuksia vaikuttamalla monipuolisesti viranomaisiin, kansalaisiin, päättäjiin sekä koko yhteiskuntaan. Tämä parantaa palveluja käyttävien asiakkaiden asemaa ja sen kautta lisää erilaisten ihmisryhmien yhdenvertaisuutta ja inklusiota. Kokemustoimija voi antaa äänen isommalle palveluja käyttävälle joukolle ja tuoda esiin asiakkaiden toiveita ja tarpeita.

Negatiivisten asenteiden ja leimaantumisen ehkäisemiseksi kokemustoimintaa järjestetään laajalaisesti koko sosiaalijärjestelmässä sekä oppilaitoksissa ja ammattilaisten tekemän työn rinnalla. Mielenterveys- ja päihdetyön kentällä kokemustiedon hyödyntämisen tavoitteena on vaikuttaa ihmisten asenteisiin ja vähentää leimaantumista, joka liittyy vahvasti juuri mielenterveys- ja päihdeongelmiin. (Kostiainen ym. 2014, viitattu 16.4.2021.) Myös Rissanen (2015, viitattu 16.4.2021) toteaa artikkelissaan, että yksi vuosien 2009–2015 aikana tehdyn Mielenterveys- ja päihdesuunnitelman tavoitteista oli järjestää kokemustoimintaa ja kokemuskoulutusta, jolla pyrittiin vaikuttamaan yleisesti asenteisiin jakamalla oikeaa ja totuudenmukaista tietoa mielenterveys- ja päihdeongelmista ja elämästä niiden kanssa sekä kokemuksia hoito- ja kuntoutumisprosesseista.

4.3 Tuen saaminen ja antaminen kokemustiedon avulla

Yksi kirjallisuuskatsauksen tuloksista oli, että kokemustieto mahdollistaa tuen saamisen ja antamisen (taulukko 9). Kokemustieto ja kokemustoiminta tukee sosiaalialan ammattilaisia, kokemustoimijaa itseään sekä erilaisia vertaisryhmiä.

TAULUKKO 9. Tuen saaminen ja antaminen kokemustiedon avulla

Tuen saaminen ja antaminen
Kokemustieto tukee ammatillista osaamista.
Kokemustieto edistää kuntoutumisen prosessia.
Kokemustieto lisää osallisuutta.
Kokemustiedon avulla voidaan auttaa vertaisryhmiä.

Sosiaalialan ammattilainen voi nähdä työnkuvansa, oman toimintansa merkityksen ja palvelujen tarkoituksen uudella tavalla kokemustiedon kautta. Kokemustoiminta rakentaa uudenlaista toimijuutta ja haastaa työntekijöiden ammatillisuutta. Kun työntekijä ymmärtää kokemustiedon merkityksen, ammatillisuus alkaa muuttua kyvyksi tunnistaa asiakkaiden elämäntilanteita myös tunneta-solla. On tärkeää kuitenkin muistaa, ettei kokemustieto korvaa ammattilaisten teoretietoa, vaan ne kulkevat rinnakkain. Kokemustieto täydentää sosiaalialan ammattilaisten osaamista ja yhteistyö ammattilaisten ja kokemustoimijoiden välillä mahdollistaa merkityksellisen vuorovaikutussuhteen, jossa molemmat osapuolet pääsevät antamaan ja saamaan. Tällaiset vuorovaikutussuhteet antavat kokemustoimijoina toimiville asiakkaille onnistumisen kokemuksia ja vahvistavat asiakkaan asemaa, mitkä ovat kuntoutumisen kannalta erittäin tärkeitä. (Kostiainen ym. 2014; Pulkkinen 2018; Raivio 2018, viitattu 16.4.2021.)

Jokaisessa tutkimuksessa tarkastellussa aineistossa korostui se, että kokemustieto tukee ja edistää kuntoutumisen prosesseja. Kokemustoiminta luo yksilön elämään sisältöä ja merkityksellisyyttä sekä lisää osallisuutta. Yhteiskunnalliselta tasolta tarkasteltuna kokemustoiminnan tavoitteena erityisesti mielenterveys- ja päihdepalveluissa on tukea kokemustoimijoiden työkykyä ja osaamista. Kokemustoiminta edistää sosiaalista kuntoutumista ja avaa mahdollisuuden integroitua takaisin yhteiskuntaan esimerkiksi työ- tai opiskelupaikan kautta. Kokemustoimija pystyy eheytyään sekä voimaantumaan, kun saa jakaa kokemuksiansa kautta kertynyttä tietoa sekä olla osallisena palvelujen suunnitteluun, arviointiin ja kehittämiseen. Irtautuminen sairaan identiteetistä ja uuden sosiaalisen ja yksilöllisen identiteetin muodostuminen on tärkeää, jotta kokemustoimija löytää omat voimavaransa ja kykynsä ja pystyy sen myötä tekemään itselleen merkityksellisiä ja tärkeäksi kokemian asioita sairaudesta huolimatta. (Kostiainen ym. 2014; Rissanen 2015; Pulkkinen 2018, Raivio 2018; Huuskonen 2020 viitattu 16.4.2021.)

Kokemustoimijan tehtävänä voi olla samaa kokeneiden auttaminen ja vertaistuki voidaankin nähdä yhtenä sosiaalisen tuen muotona, jossa kokemustiedolla on huomattavan iso rooli. Kokemustoimija voi edustaa tiettyä ryhmää ja puhua yleisesti yhtä aikaa useamman samassa tilanteessa olevan puolesta. Kokemustoimijoilla on useita eri rooleja vertaisryhmien ohjaajina, tukihenkilöinä, kokeuskouluttajina ja nykyään kokemustoimijoita nähdään myös moniammatillisten työryhmien jäseninä. Voidaan siis ajatella, että kokemustiedon hyödyntäminen tukee kokemustoiminnan kohteina olevien asiakkaiden kuntoutumista, mutta samalla kokemustoimija kuntoutuu myös itse. (Rissanen 2015; Pulkkinen 2018; Huuskonen 2020, viitattu 16.4.2021.)

5 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tässä kirjallisuuskatsauksessa on tutkittu kokemustiedon merkitystä sosiaalialalla. Tutkimuksen perusteella aihetta voidaan lähestyä kolmesta eri näkökulmasta, joita ovat kokemustiedon merkitys sosiaalialan kehittämistyössä, vaikuttamistyössä sekä avun saamisessa ja antamisessa. Jaottelesta huolimatta nämä tekijät ja näkökulmat limittyvät ja sulautuvat toisiinsa vahvasti.

Tutkimustulosten mukaan kokemustoiminnan yksi keskeisimmistä merkityksistä sosiaalialalla on niin yksittäisten palveluiden kuin kokonaisten palvelujärjestelmien ja – rakenteiden kehittäminen ja niihin vaikuttaminen. Kokemustiedon avulla luodaan ja muokataan myös sosiaalityössä käytettäviä menetelmiä ja käytäntöjä. Kokemustietoa voidaan hyödyntää suunnittelu, toteutus ja arviointivaiheissa, jolloin saadaan palveluista asiakaslähtoisempiä ja vaikuttavampia. Asiakasymmärryksen ja -osallisuuden vahvistaminen puolestaan auttaa luomaan entistä vaikuttavampia, tasalaatuisempia, edullisempia ja ehyempiä palveluja, palvelukokonaisuuksia ja menetelmiä.

Kokemustiedon kautta tapahtuvaa vaikuttamista on tutkimustulosten mukaan paljon ja se nousi käsitteenä esiin neljässä analysoidussa aineistossa. Vaikuttamista tapahtuu yksilö- ja yhteiskuntatasolla ja se on usein myös yksi kokemustoiminnan tavoitteista. Yhteiskunnassa vallitsevia asenteita ja ennakkoluuloja pyritään muuttamaan ja ehkäisemään kokemuksen kautta saatavan tiedon avulla. Kokemustoimijat voivat antaa äänen suuremmalle joukolle ja tämän myötä vaikuttavat yksittäisiin ihmisiin, viranomaisiin ja päättäjiin asiakkaiden aseman parantamiseksi. Kokemustoimijat osallistuvat opetukseen ja koulutukseen esimerkiksi oppilaitoksissa ja erilaisten sosiaalialan organisaatioiden järjestämissä koulutustilaisuuksissa ja heitä osallistetaan myös koulutussuunnitteluun, mikä parantaa koulutuksen ja palvelujen laatua. Kokemustoimijat puhuvat samalla isompien asiakasryhmien puolesta ja pyrkivät tällä tavoin vaikuttamaan sosiaalipalvelujen laatuun, asiakaslähtöisyyteen, asiakkaan ymmärtämiseen ja asenteiden muuttumiseen.

Huuskonen (2020, viitattu 16.4.2021) on luonut pro gradu-tutkielmassaan neljä eri tyyppiä, jotka kuvaavat kokemusasiantuntijan toimijuutta ja yksi tyypeistä on vaikuttaja. Vaikuttaja on aktiivinen toimija, joka pyrkii edistämään omiin arvoihinsa ja tietoon pohjautuen asiakkaiden oikeuksia ja osallisuutta palvelujärjestelmässä ja yhteiskunnassa. Vaikuttajan motivaationa toimii se, että hän voi kokemusasiantuntijana edistää oikeuksien ja tasa-arvoisten osallistumismahdollisuuksien toteutu-

mista. Kokemustiedon avulla vaikuttajat haluavat vaikuttaa työntekijöiden, opiskelijoiden ja viranomaisten ymmärrykseen asiakkaan asemasta ja näkökulmasta. Seuraavassa lainauksessa Huuskonen kuvaa pro gradu-tutkielmassa haastateltujen vaikuttajatyypin näkemyksiä vaikuttamisesta:

”Puhuessaan vaikuttamisestaan, haastateltavat käyttivät toimijuuden voida ja tuntee -ulottuvuuteen liittyviä ilmauksia. Vaikuttaminen koettiin mahdollisuutena parantaa asioita, ja kokemuksen äänen kuulluksi tuleminen kerrottiin tuottavan onnistumisen iloa.”

Tutkimuksen tuloksissa näkyy, että kokemustiedon kautta saatava ja annettava tuki on merkittävä osa kokemustoimijuutta. Tämä tarkastelukulma on laaja ja kattaa sekä sosiaalialan ammattilaisten, erilaisten vertaisryhmien että kokemustoimijan näkökannan. Kokemustieto tukee ammattilaisten hallitsemaa teoretietoa ja ammattilaiset ja kokemustoimijat voivat toimia yhteistyössä sosiaalialan palveluissa sekä moniammatillisissa ryhmissä. Kokemustieto ei korvaa ammattilaisten tekemää työtä tai teoretietoa, vaan ne kulkevat rinnakkain toisiaan täydentäen. Yhteistyö ammattilaisten ja kokemustoimijoiden välillä nostaa esiin palvelujen ja palveluprosessien pirstaleisuutta sekä tarjoaa mahdollisuuden muuttaa asiakkaiden ja ammattilaisten käyttämiä kieliä yhteneväisempään suuntaan. Raivion (2018, viitattu 16.4.2021) mukaan yhteistyö ja erityisesti yhteiskehittäminen voidaan nähdä yhtenä sosiaalisen kuntoutuksen menetelmänä eli yhteistyöstä on merkittävää hyötyä myös kokemustoimijalle.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos oli järjestänyt Kaste-ohjelman aikana verkkokyselyn ja alueellisia työpajoja, joiden tarkoituksena oli kartoittaa kokemusasiantuntijatoimintaa. Työpajoissa nousi esille se, ettei missään ollut aiemmin avattu, minkälaisissa tehtävissä ja tilanteissa kokemustoimintaa voisi toteuttaa. Kokemustoimijoiden roolit ja yhteistyöprosessit olivat epäselkeitä ja pahimmassa tapauksessa kokemustoimija oli palkattu hoitamaan ammattilaisen työtehtäviä. Kokemustoimijat olivat kohdanneet ikäviä asenteita ja käyttäytymistä ammattilaisten puolelta ja työpajoissa oli todettu, että asenteet johtuivat tietämättömydestä. (Kostiainen ym. 2014, viitattu 16.4.2021.) Ammattilaisten ymmärryksen ja tietoisuuden kasvamisen on todettu lisäävän palvelujen asiakaslähtöisyyttä ja parantavan asiakastyön laatua eli olisi tärkeää, että kokemustietoa hyödynnettäisiin enemmän ja sen tunnettuus lisääntyisi (Rissanen 2015, viitattu 16.4.2021).

Tutkimuksen tuloksissa ilmeni, että kokemustoimijoilla on rooleja erilaisissa vertaistukiryhmissä ja samat kokemukset voivat olla pohjana vertaisten fyysiselle, psyykkiselle ja sosiaaliselle auttamiselle. Osa kokemustoimintaa toteuttavista yhteisöistä, etenkin sosiaali- ja terveysalan järjestöt pitävät vertaistuen eri muotoja kokemusasiantuntuuteen sisältyvinä (Huuskonen 2020, viitattu 16.4.2021). Kaikissa analysoitavissa aineistoissa kokemustieto yhdistettiin vertaistukeen ja vertaistuen antaminen nähtiin kokemustoimijoiden tehtävänä. On kuitenkin tärkeää muistaa erottaa vertaistoiminta ja kokemustoiminta käsitteinä toisistaan. Vertaistuen näkökulma nousi aineistoissa esiin muita näkökulmia niukemmin – ehkä johtuen juuri siitä, että tänä päivänä pyritään selkiyttämään eroa vertaistuen ja -toiminnan sekä kokemustoiminnan välille.

Tutkimustulosten mukaan kokemustiedon hyödyntäminen tukee vahvasti kokemustoimijan omaa kuntoutumista ja lisää osallisuutta. Rissanen (2015, viitattu 16.4.2021) on havainnut, että kokemustoiminta on monelle olennainen vaihe kuntoutumisen prosessissa. Kaikissa analysoiduissa aineistoissa nousi esiin se, että osallisuuden ja merkityksellisen toiminnan kautta kokemustoimija voimaantuu ja eheytyy. Itsetunto ja itsetuntemus vahvistuvat, kun yksilö saa toimia osallisena koulutus-, kehittämis- ja palveluprosesseissa ja hänen kokemustietoaan arvostetaan. Kokemustoimijoita on Raivion (2018, viitattu 16.4.2021) mukaan edennyt kuntouttavaan työtoimintaan, palkkatukityöhön ja vapaille työmarkkinoille sen jälkeen, kun he ovat toimineet kokemustoimijoina. Kokemustieto on myös lisännyt ymmärrystä osatyökykyisyydestä ja se tukee kokemustoimijoiden työllistymistä sairaudesta tai elämäntilanteesta huolimatta. Opiskelujen jatkaminen ja työelämään palaaminen pitkien sairauslomien, työttömyysjaksojen ja kuntoutustuella tai eläkkeellä olemisen jälkeen tukee integroitumista yhteiskuntaan ja sillä on positiivisia vaikutuksia niin yksilön, yhteisöjen kuin yhteiskunnan kannalta. Voidaan myös todeta, että kokemustoiminta lisää hyvinvointia ja vaikeiden elämäkokemusten kääntäminen voimavaraksi edistää kuntoutumisprosessia. (Kostiainen ym. 2014; Rissanen 2015; Pulkkinen 2018, Raivio 2018; Huuskonen 2020 viitattu 16.4.2021.)

6 POHDINTA

Tämä opinnäytetyö on kuvaileva kirjallisuuskatsaus, jonka tavoitteena on kuvata ja tuottaa tilaajille, eli Oulun ammattikorkeakoululle sekä Vaikuttavaa kokemustoimintaa Pohjois-Pohjanmaalla- hankkeelle tietoa kokemustiedon merkityksestä sosiaalialalla. Tutkimustuloksena voitiin muodostaa kolme yläkategoriaa, joiden avulla voidaan hahmottaa kokemustiedon merkitystä. Nämä kolme kategoriaa muodostuivat kehittämistyöstä, vaikuttamistyöstä sekä avun saamisesta ja vastaanottamisesta. Opinnäytetyömme tilaajat voivat hyödyntää tutkimustuloksia esimerkiksi vaikuttamistyössä sekä opetuksessa.

Johtopäätösten perusteella kokemustiedolla näyttäisi olevan suuri ja moniulotteinen merkitys sosiaalialalla niin yksilö-, yhteisö- kuin yhteiskuntatasolla. Kokemustieto voi parhaillaan tarjota välineitä toimivampien palvelujen ja menetelmien kehittämiseen, rakentaa siltoja eri toimijoiden välille sekä osallistaa asiakkaita palvelujen kehittämiseen, toimintaan osallistumiseen ja sen arviointiin. Kokemustiedon avulla voidaan myös vaikuttaa yhteiskunnallisiin asenteisiin ja tuoda palvelujen käyttäjien äänet esille. Tämä vahvistaa asiakasymmärrystä ja asiakaslähtöisempää toimintatapaa. Tämän lisäksi kokemustieto tarjoaa vertaistukea, täydentää ammatillista osaamista ja parhaassa tapauksessa edistää sosiaalisen kuntoutumisen prosessia.

Tämän opinnäytetyöprosessin aikana olemme tehneet yhteistyötä useamman eri tahon kanssa ja se on opettanut meille jo tässä vaiheessa paljon erilaisista verkostoista ja yhteistyötaitojen tärkeydestä. Opinnäytetyöprosessimme on ollut pitkä ja monivaiheinen. Aloitimme työstämään ideamme syksyllä 2018. Alkuperäinen ideamme oli toteuttaa opinnäytetyö toiminnallisella tutkimusmenetelmällä ja järjestää sosiaalialan ammattilaisille ja kokemustoimijoille yhteinen tapahtuma, jossa kaikki osapuolet voisivat käydä avointa dialogia keskenään. Opinnäytetyöprosessimme on edennyt suunniteltua hitaammin, sillä aikataulullisia haasteita ovat luoneet opiskelu ja kokopäiväinen työskentely. Tämän lisäksi Covid-19 – viruksen aiheuttamaa pandemiaa seuranneiden poikkeusolojen johdosta jouduimme lopulta vaihtamaan aihetta ja toteutustapaa kuvailevaksi kirjallisuuskatsaukseksi.

Tutkimuskysymyksemme muovautui prosessin aikana, sillä kokemustietoa ja -toimintaa on kyllä tutkittu, mutta tieteellistä tietoa löytyy vielä hyvin vähän. Hakuja tehdessämme huomiomme kiinnit-

tyi erityisesti siihen, kuinka vähän kokemustietoa ja kokemustoimintaa käsitteleviä tieteellisiä tutkimuksia löytyy. Aihetta käsittelevät julkaisut olivat useimmiten opinnäytetyö- sekä pro gradu- tasoisia tutkimuksia. Tämän lisäksi tutkimuskysymyksemme osoittautui hyvin laajaksi, joten aihetta täytyi rajata usein. Tietoperustan tekeminen ja aineistojen valinta olivat työläitä vaiheita, sillä kokemustiedosta löytyvä tieto on hyvin moninaista, käytetyt käsitteet vaihtelevia ja tietoa hajanaista. Tämän lisäksi rajasimme kokemustiedon koskemaan sosiaalialaa, joka osaltaan sulki aineistoa pois. Tutkimuskysymykseen vastaavien julkaisujen löytäminen ja relevantin tiedon erottaminen olivat myös aikaa vieviä prosesseja. Jäimme myös pohtimaan sitä, jäikö meillä huomaamatta joitain kokemustiedon merkitykseen liittyviä julkaisuja tai kohtia juuri aiheen tiukan rajauksen tai käsitteiden moninaisuuden takia. Aikaisempi tieto aiheesta ja tutkimuskysymyksen ja -menetelmän vaihto saattoivat myös osaltaan vaikuttaa tutkimukseen. Tämän lisäksi kokemustiedon merkityksen jaottelu ja kategorisointi osoittautui haastavaksi, sillä monet tekijät kietoutuvat yhteen ja päällekkäisyyksiä esiintyy.

Opinnäytetyömme oppimistavoitteena oli syventää erityisesti Oulun ammattikorkeakoulun sosiaalialan asiakastyön, kriittisen ja osallistavan yhteiskuntaosaamisen sekä eettisen osaamisalueiden mukaisia kompetensseja. Tavoitteenamme oli opinnäytetyöprosessin myötä ymmärtää kokemustiedon merkitys sosiaalialan työssä ja tämän kautta kehittää erityisesti omaa toimintaamme asiakaslähtöisempään ja laadukkaampaan suuntaan. Mielestämme saavutimme tämän oppimistavoitteen hyvin. Kokemustiedon hyödyntäminen ja sen merkityksen ymmärtäminen tukee asiakkaiden osallisuutta ja osallistamista, joka on keskiössä niin asiakastyössä kuin kriittisessä ja osallistavassa yhteiskuntaosaamisen kompetenssissa. Kehityimme opinnäyteprosessin aikana tunnistamaan kokemustiedon tarjoamia mahdollisuuksia ja kehityskohtia niin omassa toiminnassamme kuin yhteiskunnallisella tasolla. Tämän lisäksi opimme paljon siitä, miten kokemustietoa on jo hyödynnetty ja millaisia mahdollisuuksia se voi parhaimmillaan tarjota. Tämä puolestaan on auttanut meitä asiakaslähtöisempien menetelmien hyödyntämiseen ja kokemustiedon tunnistamiseen ja arvostamiseen tieteellisen tiedon rinnalla. Tämän lisäksi sosiaalialan eettisen osaamisen kompetenssien yksi keskeisimpiä osaamisen alueita ovat yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon edistäminen, joita kokemustiedon hyödyntäminen palveluissa ja toiminnassa edistää. Tätä opimme soveltamaan entistä paremmin omassa työssämme niin teoriassa kuin käytännön tasolla.

Edellä mainittujen oppimistavoitteiden lisäksi halusimme kehittää tutkimus- ja kehitystyöskentelyn osaamistamme. Koko opinnäytetyön prosessi tutkimuskysymyksen valinnasta tulosten raportointiin

on opettanut meille valtavasti luotettavasti ja eettisesti toteutetun tutkimuksen teosta ja periaatteista.

Kuvaileva kirjallisuuskatsaus menetelmänä oli meille molemmille hieman vieras, mutta opinnäyteprosessin aikana opimme kyseisestä tutkimusmenetelmästä paljon. Työprosessin aikana opimme tutkimuksen toteuttamisesta, menetelmistä, tieteellisestä kirjoittamisesta sekä kokemustiedosta ja kokemustoiminnasta ilmiönä. Koemme, että saavutimme oppimistavoittemme varsin hyvin ja voimme hyödyntää näitä tietoja ja taitoja työelämässä.

Yhteiskuntamme elää jatkuvassa muutoksessa, ja niin myös ihmisten elämäntilanteet, tarpeet, toiveet sekä ongelmat moninaistuvat ja muuttuvat. Tämä saattaa asettaa haasteita sosiaalialalle, jonka koulutus, käytännöt ja järjestelmät kehittyvät hitaammin. Kokemustiedon ja teorian yhdistämisellä on valtavasti mahdollisuuksia kehittää sosiaalialaa paremmaksi, tasa-laatuiseksi, edullisemmaksi ja tarpeisiin vastaavaksi niin asiakkaiden kuin ammattilaisten näkökulmasta. Erilaisia yhteiskehittämisen menetelmiä pyritään juurruttamaan pysyviksi käytännöiksi sosiaalialalla. Tämä muutos vaatii myös avoimuutta, rohkeutta ja rakenteellisia muutoksia kaikilta osapuolilta sekä palvelujärjestelmältä. Tämän lisäksi kokemustoimijoiden nimikkeet, palkkaus, välitys, alueellinen eriarvoisuus sekä työohjauksen tai koulutuksen kirjavuuden haasteet tulisi selkeyttää ja korjata.

Mielestämme kokemustietoa ei ole vielä hyödynnetty tai tunnistettu täysin kaikilla sosiaalialan osa-alueilla. Mielenterveys- ja päihdetyössä kokemustiedolla ja -toimijuudella on pitkät perinteet, mutta mielestämme kokemustietoa voidaan hyödyntää monin tavoin varhaiskasvatuksesta ikäihmisten palveluihin saakka. Jatkossa voitaisiinkin tutkia, miten erilaista kokemustietoa käytetään ja miten voitaisiin luoda uusia, innovatiivisia keinoja kokemustiedon kartoittamiseen ja käyttöön ei-perinteisillä osa-alueilla.

Kokemustietoa on asiakkaiden ja koulutettujen kokemustoimijoiden lisäksi sosiaalialan ammattilaisilla itsellään. Kokemustietoa on siis paljon ja se vaikuttaa sosiaalialan työssä ja palveluissa niin tietoisesti että tiedostamatta. Tästä syystä omien kokemusten reflektointi olisi tärkeää. Jokaisen ihmisen omakohtainen kokemus voidaan nähdä arvokkaana, mutta voitaisiinkin pohtia, miten oleellinen kokemustieto erotellaan epäoleellisesta. Milloin yksittäisestä kokemuksesta voidaan muodostaa yleistä tietoa? Kokemustieto ja kokemustoimijuus ovat ajankohtaisia ja keskustelua herättäviä aiheita, joissa riittää varmasti paljon jatkotutkimusaiheita eri näkökulmista ja aihealueista.

LÄHTEET

Ahola, M. 2017. Vaikuttaminen kokemuksellisen asiantuntijuuden ytimenä. Teoksessa A. Pohjola, M. Kairala, H. Lyly & A. Niskala (toim.) Asiakkaasta kehittäjäksi ja vaikuttajaksi. Tampere: Vastapaino, 286–307.

Beresford, P. & Salo, M. 2008. Kokemuksen muodonmuutos. Mielenterveyden keskusliitto. Suom. Salo, P. & Varner, E. Pori: Kehitys Oy.

Hietala, O. & Rissanen, P. 2015. Opas kokemusasiantuntijatoiminnasta. Kokemusasiantuntija – hoidon ja avun kohteesta omien kokemusten jakajaksi sekä palveluiden kehittäjäksi. Kuntoutussäätiö & Mielenterveyden keskusliitto. Helsinki: Unigrafia Oy.

*Huuskonen, P. 2020. ”Ja kun huomaa, että tietämättömyyden verho katoaa kuulijoiden silmistä, niin ehkä se on semmonen, että jes, taas onnistu.” Kokemusasiantuntija toimijana sosiaali- ja terveysalalla. Viitattu 16.4.2020, <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/23456789/68866/URN%3aNB%3afi%3ajyu-202005063077.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

Johansson, K., Axelin, A., Stolt, M. & Ääri, R-L. (toim.) 2007. Systemaattinen kirjallisuuskatsaus ja sen tekeminen. Turun yliopisto. Hoitotieteen laitoksen julkaisu, 6.

Jones, M. 2018. Teoksessa J. Toikkanen & I. Virtanen (toim.) Kokemuksen tutkimus IV Kokemuksen käsite ja käyttö. Rovaniemi: Lapland University Press, 171–172.

Kangasniemi, M., Utriainen, K., Ahonen, S-M., Pietilä, A-M., Jääskeläinen, P & Liikanen, E. 2013. Kuvailuva kirjallisuuskatsaus: Eteneminen tutkimuskysymyksestä jäsenettyyn tietoon. Hoitotiede 25(4), 291–301. Viitattu 21.4.2020, <http://elektra.helsinki.fi/se/h/0786-5686/25/4/kuvailev.pdf>.

Kangasniemi, M. & Pölkki, T. 2016. Aineiston käsittely: Kirjallisuuskatsauksen ydin. Teoksessa M. Stolt, A. Axelin & R. Suhonen (toim.) Kirjallisuuskatsaus hoitotieteessä. Turku: Juvenes Print, 2016, 80, 83, 91.

*Kostiainen, E., Ahonen, S., Verho, T., Rissanen, P. & Rotko, T. 2014. Kokemukset käyttöön – kokemusasiantuntijatoiminnan kehittäminen. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Työpäperi 36/2014. Viitattu 16.4.2021, https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/125488/URN_ISBN_978-952-302-373-4.pdf?sequence=1.

Kuntalaki 519/2007.

Kylmä, J. & Juvakka, T. 2007. Laadullinen terveystutkimus. Helsinki: Edita.

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 22.9.2000/812.

Oulun yliopisto. 2021. Tieteellisen tiedonhankinnan opas: Boolean operaattorit AND, OR & NOT. Viitattu 13.4.2021, https://libguides oulu.fi/tieteellinentiedonhankinta/Boolean_operaattorit.

Palovuori, R. Projektipäällikkö, Vaikuttavaa kokemustoimintaa Pohjois-Pohjanmaalla hanke (2018–2020) 2018. Luento 13.9.2018. <https://www.ihimiset.fi/assets/files/sites/8/2018/03/Vaikuttavaakokemustoimintaa-PohjoisPohjanmaalla-hanke.pdf>.

Pohjois-Pohjanmaan sosiaali- ja terveysturvayhdistys ry. 2019. Vaikuttavaa kokemustoimintaa Pohjois-Pohjanmaalla-hanke. Viitattu 13.9.2019, <https://ppsotu.fi/ppsotu/hankkeet/vaikuttavaa-kokemustoimintaa-pohjois-pohjanmaalla-hanke/>.

*Pulkinen, A. 2018. Kokemusohjaus kokemustietoon pohjautuvana asiantuntijuutena. Viitattu 16.4.2020, <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/62632/1/URN%3ANBN%3Afi%3Aju-201901291346.pdf>.

*Raivio, H. 2018. Enemmän sosiaalista toimintakykyä, lisää osallisuutta! Yhteiskehittäen vaikuttavampaa sosiaalista kuntoutusta. Sosiaalisen kuntoutuksen kehittämishankkeen (SOSKU) 2015–2018 loppuraportti. THL – työpäperi 7/2018. Viitattu 16.4.2021, https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/136144/URN_ISBN_978-952-343-070-9.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

*Rissanen, P. 2015. Kokemusasiantuntijatoimintaa kehittämässä – kokemusasiantuntijan näkökulma. Teoksessa A. Partanen, J. Moring, V. Bergman, J. Karjalainen, M. Kesänen, J. Markkula, M. Marttunen, S. Mustalampi, E. Nordling, T. Partonen, P. Santalahti, P. Solin, T. Tuulos &

S. Wuorio (toim.) Mielenterveys- ja päihdesuunnitelma 2009–2015 : Miten tästä eteenpäin? THL – Työpaperi 20/2015. Viitattu 16.4.2021, http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/129592/URN_ISBN_978-952-302-538-7.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

Simpson, E. & House, A. 2003. User and carer involvement in mental health services: from rhetoric to science. Viitattu 28.3.2019, <https://pdfs.semanticscholar.org/b85b/ebc21e9c4cb45eabda3bb210f8249038a12a.pdf>.

Sosiaalialan AMK-verkosto. 2016. Sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen kompetenssit. Viitattu 4.5.2020, https://www.tamk.fi/documents/10181/809882/SOAMK+KOMPETENSSIT_2016.pdf/a42b7145-638f-4779-84da-e38671ab405a.

Sosiaalihuoltolaki 30.12.2014/1301.

SOS II -hanke 2015. Sosiaalisesti osalliseksi sosiaalityöllä -hankkeen loppuraportti 2013–2015. Viitattu 13.4.2019, <https://www.innokyla.fi/documents/812440/0/SOS+II+loppuraportti.pdf/ab1d708af799-9-4e38-8-b77a-9f50f44fdadd>.

Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallinen kehittämisohjelma KASTE 2012–2015. 2012. Viitattu 13.4.2019, http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/74066/STM_2012_%20KASTE_FI_uusi.pdf?sequence=1.

Suhonen, R., Axelin, A. & Stolt, M. 2016. Erilaiset kirjallisuuskatsaukset. Teoksessa M. Stolt, A. Axelin & R. Suhonen (toim.) Kirjallisuuskatsaus hoitotieteessä. Turku: Juvenes Print, 2016, 7, 9.

Suomen perustuslaki 11.6.1999/731

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2015. Sosiaalialan tiedonhallinnan sanasto. Viitattu 29.9.2020, https://www.thl.fi/attachments/tiedonhallinta/sosiaalialan_sanasto.pdf.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Vahtivaara, J. 2010. KOKEMUSTIETO – Vertaistuesta vaikuttamiseen. Teoksessa Vertaistointi KANNATTAA. Asumispalvelusätiö ASPA, 21–22.

Valtiovarainministeriö. 2017. Eurooppa 2020 –strategia. Suomen kansallinen uudistusohjelma, kevät 2017. Valtiovarainministeriön julkaisu 18a/2017. Viitattu 28.3.2019, http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79820/18a_2017_EU2020_strategia.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

Wahlbeck, K., Hietala, O., Kuosmanen, L., McDaid, D., Mikkonen, J., Parkkonen, J., Reini, K., Salovuori, S. & Tourunen, J. 2018. Toimivat mielenterveys- ja päihdepalvelut. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 89/2017. Viitattu 25.1.2021, https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/160554/89-2017-YhdessaMielin_valmis.pdf.

*-merkityt lähteet kuuluvat kirjallisuuskatsauksessa analysoituun aineistoon